

Verokarhun puhuteltavana

II

Kuormatut partisiipit

Suomen käteviin ilmaisukeinoihin kuuluu muun muassa partisiippiattribuutti. Sitä voidaan käyttää yksinään tai omistusliitteisenä: *maksetut korot, maksamani korot*. Siihen voidaan liittää myös määritteitä (niihin luen tässä mm. agenttirakenteen subjektin): *tästä velasta maksetut korot, velallisen maksamat korot*. Tämäntapaiset esimerkit kävisivät hyvin puhekielessäkin, ja samanlaiset ovat tavallisia myös vanhoissa kansanmurteissa. On tosin tapauksia, joissa tällaisen yksinkertaisenkin rakenteen partisiippi on turha; asia voitaisiin sanoa vielä kevyemmin ja puheenomaisemmin. *Viime vuonna sattuneet levottomuudet* on yksinkertaisemmin *viime vuoden* (tai: *viimevuotiset*) *levottomuudet, työnantajan antama määräys* suorimmin *työnantajan määräys*. Veroilmoituksen täyttöohjeissa voi huomata samanlaista turhaa partisiippiattribuuttia: »Ansiotyössä tarvittavista työkaluista ja -välineistä, joista työnantaja ei ole maksanut korvausta, saadaan vähentää niistä aiheutuneet hankinta- ja kunnossapitokustannukset.» Riittäisi: *niiden hankinta- ja kunnossapitokustannukset* (niiden ehkä tarpeeton sekini).

Kirjakeilessä viljellään monesti rakenteita, jotka ainakin useimpiin puhekielen lajeihin luontuisivat jo huonommin: mää-

ritteitä useampia kuin yksi. Esim. *tästä velasta vuoden loppuun mennessä maksetut korot, velallisen määräaikana maksamat korot*. Tällainenkin tuntuu kirjoitetussa sanassa mukiinmenevältä, usein jopa tarpeelliselta ilmaisukeinolta. Siitä on kuitenkin vain askel aina raskaampiin rakenteisiin, semmoisiin jotka ovat kerrassaan puhekielen vastaisia: *tästä velasta vallitsevan korkokannan mukaisesti vuoden loppuun mennessä maksetut korot; tästä velasta pankin tai muun rahalaitoksen kautta vallitsevan korkokannan mukaisesti vuoden loppuun mennessä maksetut korot*. Tämöiset määriteröykkiöt ovat lukijan kannalta piinallisia: ne jarruttavat lukemista ja saattavat lopulta tehdä tekstin käsittämättömäksi. Partisiipin pääsanana oleva substantiivi niissä odotuttaa itseään, ja odotuksen varrella lukija saa jännittää, ennen kuin rakenne aukenee hänelle kokonaan. Tällaista piinaa tarjoaa lakikieli ja muu virkakieli runsain mitoin, ja sitä on kylliksi myös veroilmoituksen täyttöohjeissa.

Katsotaan nyt kahta veroilmoituksen täyttöohjeiden virkettä, joissa käsitellään monen veronmaksajan kannalta tärkeitä asioita, eräiden vähennysten ehtoja:

(1) »Tutkimusvälineiden ja tieteellisen kirjallisuuden hankkimisesta ynnä tieteellisestä työstä muutoin johtuneet samoin kuin taiteen harjoittamisesta johtuneet kohtuulliseksi katsottavat menot ovat vähennyskelpoisia, mikäli niitä ei ole suoritettu stipendillä tai apurahalla.»

(2) »Verovuonna vähintään seitsemän kuukauden ajan säännöllistä ja täyttä

opetusta kansa-, perus-, ammatti-, iltapoppi- tai oppikoulussa, korkeakoulussa tai muussa näihin verrattavassa oppilaitoksessa saanut opiskelija saa vähentää kunnallisverotuksessa 2 000 markkaa ansiotulostaan.»

Partisiippien kuorma ylittää näissä kohtuuden rajat. Virkkeet ovat nähtävästi suoraa kopiota sellaisesta juridisesta tyylistä, jossa on koetettu ahtaa yhteen virkkeeseen asia kaikkine haaroineen. Näissä tapauksissa tuona ydinasiiana on toisaalta tieteen tai taiteen harjoittamisesta aiheutuneiden kulujen vähennyskelpoisuus, toisaalta ns. opiskelijavähennys.

Onko tällainen ahtaminen hyvää juridistakaan tyyliä, siitä voidaan olla eri mieltä. Virkkeessä 1 ahtaminen on johdannut mm. siihen, että esimerkit tieteellisen työn kustannuksista (tutkimusvälineet, kirjallisuus) nousevat pääasiaksi; vain ohimennen tulee mainituksi se keskeinen seikka, että tieteellisen työn kustannukset yleensä ovat vähennyskelpoisia. Jos nuo esimerkiksi siirrettäisiin syrjemmäksi omaan virkkeeseensä, saataisiin tulos, jossa asiat olisivat paremmin kohdallaan ja partisiippien kuorma helpottuisi:

(1a) *Vähennyskelpoisia ovat myös tieteellisestä ja taiteellisesta työstä aiheutuneet kohtuullisiksi katsottavat menot, jos niitä ei ole suoritettu apurahalla. Tieteellisen työn menoiksi katsotaan mm. ne, jotka johtuvat tutkimusvälineiden ja tieteellisen kirjallisuuden hankkimisesta.*

Virkkeessä 2 on pieni sanastollinen kummallisuus, joka pitäisi oikaista: yleiskielestä poikkeavasti siinä sanotaan »opiskelijaksi» mm. peruskoulun ja oppikoulun oppilasta. (Oikaisu olisi tehtävä jo vähennyksen nimessä; »opintovähennys» olisi sekä nasevampi että kattavampi kuin »opiskelijavähennys».) Pahempi on kuitenkin virkkeen kokonaisrakenne. Pääasia jää tässä virkkeessä aikamoisen rydön taakse: samassa virkkeessä esitetään ensin »opiskelijavähennyksen» mutkikkaat ehdot ja vasta sitten itse vähennyksen laatu

ja suuruus. Rakenne laukeaisi ja partiisiippi määritteineen katoaisi kokonaan, jos pääasia sanottaisiin ensin omassa virkkeessään, ehdot sen jälkeen toisessa virkkeessä. Ehtoja voisi ryhmitellä ranskanviivojen avulla. Siis:

(2a) *Opiskelija ja koulun oppilas saavat vähentää kunnallisverotuksessa 2 000 markkaa ansiotulostaan. Ehtona on, että hän on saanut verovuonna vähintään seitsemän kuukauden ajan säännöllistä ja täyttä opetusta*

— kansa-, perus-, ammatti-, oppi- tai iltapoppikoulussa,

— korkeakoulussa tai

— näihin rinnastuvassa oppilaitoksessa.

Partisiipit päällekkäin

Vapaassa puheessa tuskin kuulee erästä kuormatun partiisiippiattribuutin erikoistapausta: tyyppiä *pankin myöntämästä lainasta maksetut korot*. Tässä on kaksi partiisiippiattribuuttia päällekkäin; edellinen partiisiippi (*myöntämästä*) määrittää sanaa *lainasta*, joka vuorostaan on jälkimmäisen partiisiipin (*maksetut*) määrite. Niin yksinkertaisessa muodossa kuin tässä esimerkiksi tuo päällekkäisyys ei vielä suuria häiritse. Mutta asia muuttuu toiseksi heti kun jompikumpi tai kumpikin partiisiippi alkaa saada lisää määritteitä. Kuorma kasvaa, lukija tuskastuu, sanonnan luontevuus ja samalla sen ymmärrettävyys vaurioituvat haitaksi asti. Niin on käynyt seuraavassa virkkeessä:

(3) »Verovelvollisen omana tai hänen perheensä vakituksena asuntona käytetyn huoneiston hallintaan oikeutavien osakkeiden tai osuuskunnan osuuksien arvo ilmoitetaan tässä.»

Virke saataisiin auttavasti raiteilleen melko yksinkertaisin keinoin. Olisi vain kiepautettava sanajärjestyistä ja lisäksi muutettava toinen määritteellinen partiisiippi relatiivilauseeksi. Se jää nyt virkkeen loppuun, vasta sanojen *osakkeiden ja osuuskunnan osuuksien arvo* jälkeen, ja näin vältytään siltä jännittyneen odotuksen piinalta, joka alkuperäisessä virkkeessä oli kestettävä ennen kuin noihin keskei-

siin sanoihin päästiin. Virke korjattuna:

(3a) *Tässä ilmoitetaan niiden osakkeiden tai osuuskunnan osuuksien arvo, jotka oikeutavat verovelvollisen omana tai hänen perheensä vakituksena asutona käytetyn huoneiston hallintaan.*

Toinen esimerkki:

(4) »Verohallituksen vahvistamien osakkeiden ja arvopapereiden verotusarvoja koskeva päätös on nähtävillä verotoimistoissa.»

Tässä esimerkissä partisiippien päällekkäisyys on muiden määritteiden vähyyden vuoksi vielä melko viatonta. Virke ei ole kokonaisuutena silti moitteeton; partisiippi on tehnyt kirjoittajalle tepposet, joista lukijakin joutuu kärsimään. Kyseessä eivät voi olla »verohallituksen vahvistamien osakkeiden ja arvopapereiden verotusarvot» vaan verohallituksen vahvistamat osakkeiden ja arvopapereiden verotusarvot. Nyt voitaisiin poistaa partisiippi koskeva ja päästäisiin seuraavaan tulokseen:

(4a) *Päätös verohallituksen vahvistamista osakkeiden ja arvopapereiden verotusarvoista on nähtävillä verotoimistoissa.*

Mutta virke kangertaa yhä. Verohallitus ei ole vain vahvistanut verotusarvoja, se on myös antanut tuon päätöksen, jossa verotusarvot ilmoitetaan. Olisiko siis sanottava »verohallituksen päätös vahvistamistaan (tai: sen vahvistamista) verotusarvoista»? Tuskin on tarpeen sanoa näin kään mutkikkaasti. Tavallisen veronmaksajan kannalta ei tarvitse puhua erikseen vahvistuksesta, erikseen päätöksestä; riittäisi seuraava yksinkertainen sanonta:

(4b) *Verohallituksen vahvistamat osakkeiden ja arvopapereiden verotusarvot ovat nähtävillä verotoimistoissa.*

Kun virkasuomi oikein toteuttaa ominaislaatuaan, se voi latoa partisiippiattribuutteja kolmekin päällekkäin, kaikilla vielä määritteet lisätaakkanaan. Ja tulos on silloin jo näin läpitunkematonta sumaa:

(5) »Suomessa asuvan henkilön muulta kuin Suomen valtiolta, kunnalta tai muulta julkisoikeudelliselta yhteisöltä ul-

komaalla suorittamastaan työstä, tehtävästä tai palveluksesta saama palkkatulo ei ole Suomessa veronalaista tuloa, mikäli työkentelystä johtuva oleskelu ulkomailla on kestänyt tai kestää vähintään vuoden.»

Suma voidaan tässäkin tapauksessa raivata lukukelpoiseksi. Verottomuuden ehtoja löytyy tuosta sumasta kahdentyyppiä: ensinnä työnantaja, toiseksi oleskelun kesto. Työnantajaa koskeva ehto on huku-tettu partisiippiruuhkaan, oleskelua koskeva on erikseen sivulauseessa. Ensimmäinen ehto voidaan nyt nostaa sumasta, toinen ehto liittyy siihen ja molemmat ehdot esittää omana erillisenä virkkeenään, joka seuraa pääasian jälkeen. Ja pääasiankin esitystapaa voidaan vähän väljentää. Tulos voi olla seuraavanlainen:

(5a) *Jos Suomessa asuva henkilö on saanut palkkatuloa ulkomailla suorittamastaan työstä, tehtävästä tai palveluksesta, ei tulo erässä tapauksissa ole Suomessa veronalaista. Verottomuudella on kaksi ehtoa:*

— *työstä johtuva oleskelu ulkomailla on kestänyt tai kestää vähintään vuoden,*

— *työnantaja ei ole Suomen valtio, kunta tai muu julkisoikeudellinen yhteisö.*

Haitallinen samasijaisuus

Miksi tekstin seuraaminen kangertaa aina kun näkee tai kuulee seuraavanlaisia lauseita: »Tällöin lisätään palkkaan sopimukseen perustuvat korotukset», »Merkittävä oli varsinkin laitoksen tutkijaryhmän johtajalle antama apuraha», »Tarkoituksena ei ole perustaa uusia yhdistyksiä ja järjestöjä kahlitsevaa kattojärjestöä»? Syynä on se, että näissä lauseissa on peräkkäin samassa sijassa kaksi lauseenjäsentä, joiden sijapäätteet eivät kuulu yhteen niin sanoakseni luonnollisella tavalla.

Valaisen tuota luonnollisuutta parilla esimerkillä. Korva ei vierasta lausetta »Palkkaan, lomakorvaukseen ja henkilökohtaiseen palkanlisään tulee prosenttikorotus», vaikka siinä on peräkkäin illatiivimuotoisia jäseniä. Nämä illatiivit (palkkaan, lomakorvaukseen, palkanlisään)

ovat rinnasteisia, ja rinnastuksen jäsenten samasijaisuus on kielen järjestelmään kuuluva piirre. Korva ei vierasta liioin lausetta »Laitoksen tutkijaryhmän johtaja sai apurahan». Siinä on tosin peräkkäin kaksi genetiiviattribuuttia (*laitoksen, tutkijaryhmän*), joista toinen määrittää toista, mutta tämmöinenkin kuuluu kielen normaaliipiirteisiin. Sitä vastoin korva särähtää, jos vastaan tulee tuo lause »Tällöin lisätään palkkaan sopimukseen perustuvat korotukset». Tämän lauseen illatiivit eivät ole rinnasteisia vaan lauserakenteen kannalta aivan erillisiä jäseniä, ja niiden jälkeinen jatko seuraa siksi yllätyksenä. Korva särähtää myös, jos puheeksi tulee »säätion tutkijaryhmän johtajalle antama apuraha». Kielen luontaisten rakennetyyppien mukaan lukija tai kuulija ymmärtää asian ensin niin, että on kyseessä säätion tutkijaryhmän johtaja; kun vastaan sitten tulee partisiippi *antama*, hänen on pakko hahmottaa uudestaan koko lause, jonka hahmotus jo oli päässyt hyvään alkuun. Ja lopultakin voi jäädä epäselväksi, mikä oli tarkoituksena: apuraha, jonka säätio on antanut tutkijaryhmän johtajalle, vai apuraha, jonka säätion tutkijaryhmä on antanut johtajalle.

Entä sitten lause »Tarkoituksena ei ole perustaa uusia yhdistyksiä ja järjestöjä kahlitsevaa kattojärjestöä»? Sen käsittää aluksi niin, että puheena on uusien yhdistysten ja järjestöjen perustaminen. Vasta kun seuraa jatko »kahlitsevaa kattojärjestöä», korva joutuu pyörtämään siihenastisen hahmotuksen. Perustamatta sai siis jäädä kattojärjestö, eivät suinkaan uudet yhdistykset ja järjestöt.

Tällaista kielen luonnollisten mallien vastaista samasijaisuutta on Lauri Hakulinen valaisevasti käsitellyt Kielikellon 4. numerossa v. 1971. Joitakin lisäesimerkkejä olen maininnut *Vir.* 1972 s. 377 (myös kirjassa Näillä näkymin, 1975, s. 43). Ilmiö ei ole kirjasuomessa harvinaisen; jos ei kirjoittaja ole varuillaan, tämmöisiä tapauksia sikiää tekstiin huomauttamatta. Mutta puolustettavissa se ei ole.

Viestinnässä on otettava huomioon myös ja nimenomaan vastaanottaja. Jos viestiin sisältyy lukijaa tai kuulijaa kompastuttavia kohtia, se ei ole oikein rakennettu.

Virkasuomen lauseet ovat usein mutkikkaita, ja siksi tämmöinen haitallinen samasijaisuus pesii niihin tavallistakin herkemmin. Eikä asiaa paranna se, että samoissa lauseissa on usein myös monilla määritteillä kuormattuja partisiippeja. Raskaat rakenteet ikään kuin hakevat toistensa seuraa, ja silloin niiden haitat kasaantuvat. Esimerkki veroilmoituksen täyttöohjeista:

(6) »Samoin oikeus tapaturmavakuutukseen tai sairausvakuutukseen perustuvan eläkkeeseen on verovapaata.»

Lukija luulee ensin, että on kyseessä oikeus tapaturmavakuutukseen tai sairausvakuutukseen; vasta sitten hänelle kirkastuu, että tarkoitetaan oikeutta eläkkeeseen. Pahan alkujuurena on tässäkin tuo määritteillä lastattu partisiippi. Jos se korvataan relatiivilauseella, virke selvenee itsestään:

(6a) *Verotonta on myös oikeus eläkkeeseen, joka perustuu tapaturma- tai sairausvakuutukseen.*

Toinen esimerkki:

(7) »Työnantajan määräyksestä tehdystä työ- tai virkamatkasta saadut päivärahat ja muut matkakustannusten korvaukset ovat verovapaita, jos ne maksuperusteeltaan ja suuruudeltaan ovat verohallituksen antaman päätöksen mukaisia.»

Tässä on peräkkäin kaksi elatiivi-ilmausta (»työnantajan määräyksestä», »tehdystä työ- tai virkamatkasta») kielen rakennemallien vastaisesti; kyseessä ei ole rinnastus. Vastahanka poistuu, jos toinen partisiipeista (*saadut*) poistetaan: »työ- tai virkamatkasta saadut päivärahat» on yksinkertaisemmin *työ- tai virkamatkan päivärahat*. Ja poistettavaksi joutaa myös partisiippi *antama* ilmauksesta »verohallituksen antama päätös.» Virke kevenee seuraavaksi:

(7a) *Työnantajan määräyksestä tehdyn työ- tai virkamatkan päivärahat ja muut matka-*

kulujen korvaukset ovat verottomia, jos ne maksuperusteeltaan ja suuruudeltaan ovat verohallituksen päätöksen mukaisia.

Löytyy veroilmoituksen täyttöohjeista tammöisiäkin virkkeitä:

(8) »Metsänomistajan tai hänen perheenjäsenensä hankintakaupan tai muun puunmyynnin yhteydessä itse tekemän työn arvo on ansiotuloa.»

Luulisi, että on kysymys metsänomistajan tai hänen perheenjäsenensä hankintakaupasta. Virkkeen voi hahmottaa oikein vasta kun lukemisessa on edennyt partiippiin *tekemän* asti; siinä vaiheessa lukija joutuu tekemään täyskäännöksen. Siltä olisi välttytty, jos liiakuumainen partiippi olisi tällä kertaa korvattu *jos*-lauseella, seuraavaan tapaan:

(8a) *Jos metsänomistaja tai hänen perheenjäsenensä on hankintakaupan tai muun puunmyynnin yhteydessä itse tehnyt työtä, tuon työn arvo on ansiotuloa.*

(9) »Apusarakkeissa vähennetään luontoisedun verotusarvosta työnantajan edusta perimä korvaus.»

»Luontoisedun verotusarvosta työnantajan edusta»: taas peräkkäin kaksi elatiivia, joista ensimmäinen määrittää edeltävää verbiä *vähennetään*, toinen jäljessä seuraavaa partiippiimuotoa *perimä*. Korva tässä sekoaa. Taas pahan juurena on partiippiattribuutti; virke oikenee, kun se vaihdetaan relatiivilauseeksi:

(9a) *Apusarakkeissa vähennetään luontoisedun verotusarvosta korvaus, jonka työnantaja on perinyt edusta.*

Edellä (virke 5) mainitsin näytteen kolminkertaisesta partiippien päällekkäisyydestä, virkasuomen merkillisyydestä, jota ei luonnollisessa puheessa koskaan tapaisi. Kun se vetää puoleensa vielä samojen sijamuotojen peräkkäisyyttä, voi tuloksena olla näin toivotonta pakerrusta:

(10) »Verovapaata tuloa on myös työntekijän työnantajansa perustamaan huoltokonttoriin tallettamista varoista saama korko 250 markan määrään asti.»

»Työntekijän työnantajansa -- perustamaan -- tallettamista -- saama»: tässä tämänkertaisten poimintojen ääriesimerk-

ki, näyte virkkeestä, joka on pikemmin parodiaa kuin viestiväksi tarkoitettua suomen kieltä. Eikä korjaukseksi tarvittaisi nytkään enempää kuin että yksi partiippiattribuutti vaihdettaisiin relatiivilauseeksi ja toinen temporaalirakenteeksi:

(11) *Verotonta tuloa on 250 markan määrään asti myös korvaus, jonka työntekijä on saanut talletettuaan varoja työnantajansa perustamaan huoltokonttoriin.*

Kiilalauseet kiusana

»Matkalla, joka kestää useita tunteja ja jonka varrelle ei osu ruokailupaikkoja, tarvitaan eväitä.»

»Jos eväät, jotka matkamies on ottanut mukaan, eivät riitä, tarvitaan täydennystä.»

Taas lukijaa tai kuulijaa on töksäytetty kankaan tuntuisilla virkkeillä. Näiden esimerkkien kankaus johtuu kiilalauseista, sellaisista sivulauseista, jotka keskeyttävät hallitsevan lauseen kulun, kunnes lauseen loppu seuraa häntänä kiilalauseen jälkeen. Lukijalta tai kuulijalta tällainen vaatii keskittymistä, eikä keskittymisenkään aina takaa sitä, että virke avautuu ensi näkemällä tai kuulemalla. Äskeiset virkkeet olisivat helpompia esim. seuraaviksi korjattuina:

Eväät ovat tarpeen, jos matka kestää useita tunteja eikä varrelle osu ruokailupaikkoja. (Kiilalause, oikeastaan kiilalausepari, on siirretty virkkeen loppuun ja hallitsevan lauseen häntä sen edelle. Häntää ei enää tarvitse odottaa.)

Jos matkamies ei ole ottanut mukaan riittävästi eväitä, tarvitaan täydennystä. (Jos-lause muokattu uudestaan niin, että kiilalause jää pois.)

Kirjakieli ei tule toimeen kokonaan ilman kiilalauseita. Puhekielellekään ne eivät ole aivan tuntemattomia. Niiden käyttökelpoisuus riippuu monesta seikasta. Sivulauseen sisään osuva kiilalause on keskimäärin varmaan vaikeaselkoisempi kuin päälauseen sisään osuva. Pitkä kiilalause on vaikeaselkoisempi kuin

lyhyt; mitä lyhempi taas on kiilalausesta seuraava hallitsevan lauseen häntä, sitä pahemmin se töksähtää. Jos kiilalauseen jäljessä tai sisässä on vielä toinen kiilalause, virke kuulostaa aina pahemmalta.

Virkasuomelle kiilalauseet ovat luonteenomaisia, eivätkä ne aina suinkaan edusta tämän lausetyypin yksinkertaisimpia muotoja. Katsotaan asiaa taas veroilmoituksen täyttöohjeiden avulla:

(12) »Työ- ja virkasuhteeseen taikka siihen liittyvään vakuutukseen perustuvat eläkkeet ja perhe-eläkkeet kuten esim. työntekijäin eläkelakien (TEL ja LEL) sekä yrittäjien eläkelakien (MYEL ja YEL) mukaiset eläkkeet ja perhe-eläkkeet samoin kuin pakolliseen tapaturmavakuutukseen perustuvat eläkkeet sekä luopumiseläkelakiin perustuvat eläkkeet ilmoitetaan tässä kohdassa.»

Kiilalause — oikeastaan kiilalausesta muistuttava *kuten*-lauseke — on tässä päälauseen sisässä. Virke ei sinänsä ole kovin raskasrakenteinen, mutta sitä kuormittaa pitkä luettelo, joka ei edes jäsenny selviin osiin. Vähintäänkin voisi vaatia, että *kuten*-kiila siirretään päälauseen sisästä sen loppuun. Korjaus olisi helppo tehdä niin, että päälauseen häntä »ilmoitetaan tässä kohdassa» vaihdettaisiin lauseen alkuun, siis:

(12a) *Tässä kohdassa ilmoitetaan työ- tai virkasuhteeseen taikka siihen liittyvään vakuutukseen perustuvat eläkkeet ja perhe-eläkkeet, kuten esim. (luettelo, jonka loppuksi:) luopumiseläkelakiin perustuvat eläkkeet.*

Mutta selvempää olisi ilmaista pääasia omana virkkeenään ja luetella eri eläketypit sitten eri virkkeessä, ehkä kahtenaakin virkkeenä. Partisiippiattribuutin kuormaa taas voisi helpottaa relatiivilauseen avulla. Saataisiin seuraavanlainen väljennys:

(12b) *Tässä kohdassa ilmoitetaan eläkkeet ja perhe-eläkkeet, jotka perustuvat työ- tai virkasuhteeseen tai siihen liittyvään vakuutukseen. Näitä ovat esim. työntekijäin eläkelakien (TEL ja LEL) sekä yrittäjien eläkelakien (MYEL ja YEL) mukaiset eläkkeet ja perhe-eläkkeet. Myös pakolliseen tapaturmavakuu-*

tukseen sekä luopumiseläkelakiin perustuvat eläkkeet ilmoitetaan tässä.

Toinen esimerkki samasta vihkosesta:

(13) »Perhekohtainen vähennys tehdään ensi sijassa sen puolison tuloista, joka vähennystä on vaatinut riippumatta siitä, kumman puolison menoista on kysymys tai kumpi puolisoista vähennykseen oikeuttavat menot on suorittanut.»

Tässäkin kiilalause (»joka vähennystä on vaatinut») on päälauseen sisällä. Tällä kertaa myös välimerkintä on harhauttavaa: puuttuu pilkku *riippumatta siitä* -ilmauksen edeltä, vaikka sen aloittama jakslo on päälauseen häntää eikä enää kiilalauseetta. Kiilalause voitaisiin nyt sijoittaa virkkeen loppuun, jossa se ei hajota päälauseetta. Tämä käy päinsä helposti, jos päälauseen häntä ja sitä seuraava sivulause vuorostaan erotetaan omaksi virkkeekseen:

(13a) *Perhekohtainen vähennys tehdään ensi sijassa sen puolison tuloista, joka vähennystä on vaatinut. Asiaan ei vaikuta se, kumman puolison menoista on kysymys tai kumpi nuo menot on maksanut.*

Mainitsin siitä, että kiilalauseen jälkeinen päälauseen häntä töksähtää sitä pahemmin, mitä lyhempi se on. Joskus se pikemmin tömähtää kuin vain töksähtää:

(14) »Verovelvollisen tuloverosta vähennetään, jos verovelvollisella on oikeus edellä kohdassa 218 selvitettyyn invalidivähennykseen ja haitta-aste on 100 %, 500 markkaa.»

Tässä on lukijan jo hengessään pidettävä taidepaussi viimeisen pilkun kohdalla, että saa pysytyeksi erillään nuo yhteen kasaan tömäytetyt 100 % (kiilalauseen loppu) ja 500 markkaa (päälauseen häntä). Korjaus on yksinkertainen, kiilalause nytkin virkkeen loppuun:

(14a) *Tuloverosta vähennetään 500 markkaa, jos verovelvollisella on oikeus edellä kohdassa 218 selvitettyyn invalidivähennykseen ja haitta-aste on 100 %.*

Kaksi peräkkäistä kiilaa katkaisee päälauseen kulun taas seuraavassa virkkeessä:

(15) »Sellaiset palkkatuloon verratta-

vat tulot, joista ei ole toimitettu ennakonpidätystä, kuten esim. viransivutulot (toimituskirjain lunastukset, sporttelit), palvelurahat (mm. vahtimestarit ja tarjoilijat), asioimistulot, tulot yksityisopetuksesta tai kurssien järjestämisestä, ilmoitetaan tässä.»

Tämä on tyypillistä epähavainnollista virkakielen lönnkyttelyä. Havainnollisemmin sama asia saadaan ilmaistuksi, jos kiilat poistetaan. *Kuten-kiila* sopii jo pituutensa vuoksi omaksi virkkeekseen. Relatiivilause »joista ei ole toimitettu ennakonpidätystä» taas on sanajärjestyksen muutoksella järjestettävissä oman virkkeensä loppuun, jolloin se ei enää kiilana hajota virkettä. Siis:

(15a) *Tässä ilmoitetaan sellaiset palkkatuloon rinnastuvat tulot, joista ei ole toimitettu ennakonpidätystä. Niitä ovat esim. viransivutulot (toimituskirjain lunastukset, sporttelit), palvelurahat (mm. vahtimestareilla ja tarjoilijoilla), asioimistulot, tulot yksityisopetuksesta ja kurssien järjestämisestä.*

Kuin virkakielen haltijan suojeluksessa köpittelee vakaata kulkuaan vihdoin seuraava virke:

(16) »Jos verovelvollinen on vuonna 1977 saanut vähintään 3 000 markan tulon, jonka on katsottava etu- tai jälkikäteen kertyneen kahdelta tai useammalta vuodelta ja joka on vähintään neljäsosa hänen vuonna 1977 saamiensa veronalaisten tulojen yhteismäärästä, on tällaista tuloa verotettaessa valtion tuloveron progression lieventämiseksi verovelvollisen ennen verotuksen päättymistä esittämästä vaatimuksesta toimitettava tulontasaus.»

Tässä kiilalauseet (»jonka on katsottava - -> ja »joka on vähintään - -») liittyvät sivulauseeseen. Asiaa pahentaa vielä se, että kiilalauseita on kaksi ja molemmat ovat pitkänlaisia, tosin rinnasteisia. Virke olisi peruskorjauksen tarpeessa. Se voitaisiin jakaa kolmeksi uudeksi virkkeeksi; kiilalauseet häviäisivät, kun ensimmäinen kiila siirtyisi uuden ensimmäisen virkkeen loppuun ja toinen kiila vuorostaan uuden toisen virkkeen alkuun.

Samalla sopii ryhmittää asioita. Ensimmäisessä virkkeessä voidaan esittää tieto tulon kertymisestä vuosien mittaan, toisessa virkkeessä sen markkamääräinen ja prosenttinen alaraja, jotka alkuperäisessä virkkeessä ovat oudosti erillään. Sulloitu ilmaisu väljenesi siten seuraavanlaisiksi:

(16a) *Olette voineet vuonna 1977 saada sellaisenkin tulon, joka on etu- tai jälkikäteen kertynyt kahdelta tai useammalta vuodelta. Jos tuo tulo on vähintään 3 000 markkaa ja samalla vähintään neljäsosa vuonna 1977 saamienne verollisten tulojen yhteismäärästä, voidaan valtion tuloveron progressiota lieventää tulontasauksella. Tasaus tehdään vain jos vaaditte sitä ennen verotuksen päättymistä.*

Viestintäkiulu luotava umpeen

Ei ole harvinaista, että ihmiset vierastavat heidän luettavakseen tarkoitettua virkasuomea. Usein kuulee huokauksia, joiden mukaan virkasuomi on kankeaa, jäykkää, vaikealukuista, vaikeatajuista. Huokauksiin on varmasti aihetta, jos muu virkasuomi on hiukankaan samantapaista kuin käsittelemäni verosuomi.

Tässä asiassa ei kuitenkaan tarvitse tyytyä alistuvaan huokailuun. Virkasuomen jäykkyys ja vaikeatajuisuus johtuu tosin osaksi käsiteltävien asioiden luonteesta, mutta se ei suinkaan ole sellainen välttämätön paha, jota on pakko määrätömiin sietää. Suurin osa tuosta jäykkyydestä ja vaikeatajuisuudesta on torjuttavissa, kun kirjoittajat vain osaavat torjuntakeinot. On osattava tekstinteen eräät peruseikat; on osattava välttää petollisimpien lauserakenteiden ansait; on osattava sanoittaa asiat yleiskielisesti, byrokratian vanhaa kamaa ja uutta rihkamaa välttäen. Nämä taidot eivät ole niin vaikeita, ettei niitä voisi oppia. Jos opetus on tehokasta, ne voi oppia jopa lyhyessä ajassa.

Ne virkamiehet, jotka yleisölle vastaisuudessa viestivät, saavat koulutuksensa korkeakoulujen eri tiedekunnissa ja opinnotuunnilla. Merkillistä kyllä Suomessa on ei vain tiedekuntia vaan kokonaisia

korkeakoulujakin, joissa ei anneta min-
käänlaista äidinkielen viestinnän ope-
tusta. Tästä ovat Kotimaisten kielten
tutkimuskeskuksen suomen ja ruotsin
kielen lautakunnat huomauttaneet kir-
jelmässä, jonka ne v. 1976 jättivät opetus-
ministeriölle (ks. Vir. 1977 s. 236—237).

Samassa kirjelmässä muistutettiin siitä,
että tällaisen koulutuksen luontevin paikka
on uudistettujen tutkintojen ns. yleis-
opinnoissa. Voidaan mennä pitemmälle-

kin ja väittää, että äidinkielen opinnot
ovat ainoita yleisopintoja, joita k a i k k i
tulevat virkamiehet ja k a i k k i eri alo-
jen erikoistuntijat tarvitsevat opintojensa
pohjaksi. Virkamiesten ja yleisön — tai
yleisemmin specialistin ja maallikon —
välinen viestintäkuilu on vakava asia.
Tätä kuilua ei enää saa päästää kasva-
maan, sitä on ruvettava ripeästi luomaan
umpeen.

Terho Itkonen